

Havasréti József
Nem csak egy kaland

HAVASRÉTI JÓZSEF

Nem csak egy kaland

1.

Gutmann és Suler egymás mellett lépkedtek a Váci utca forgatagában. A tömegben ügyelni kellett, nehogy elsodródjanak egymástól.

Diákok, bámészkodók, lődörgők, turisták.

Dolguk után loholó pestiek.

Néhány valutaárus meg belvárosi arszlán.

Az egyik presszó előtt huligánok ögyelegtek. Gutmann újabban, mióta megismerte Hajast – és a barátját, Gregort –, óvakodott a „huligán” szó használatától. Nézetei átrendeződtek, noha tudta, hogy vannak igazi huligánok is, rosszarcúak és primitívek, akik hajnalban a tejboltok elé kirakott, szabad prédát jelentő pékáruból reggeliznek, és kirabolják a turistákat. Ezek milyenek lehetnek? A társaság vegyes volt, a lányok szépek, rövid ruhában vagy miniszoknyában, formás combjuk Suler figyelmét se kerülte el.

A lányok szinte egyszerre fordultak az aprócska férfi felé, és kíváncsian mérték végig, az ezüst hajfelhőtől a drága nyugati cipőjéig. Hogy miképp szúrták ki Sulert a tömegből, rejtély volt – talán tényleg aurája van, gondolta Gutmann. A fiatal emberek összesúgtak, felröhögtek, egyikük, magas, hajlott hátú, hosszú hajú fickó, rongyos, hálórúhaszerű ingben, aminek a hátára egy napot és egy holdat hímeztek, utánuk füttyentett.

Napfivér, holdnővér, vélte Gutmann.

Nem zavarta a kinézetük, látott ő már mindent. Régen hullahegyeket, meg fagyott lődögöt zabáló éhezőket; Párizsban hippiket ezerszámra, de az utcai füttyögetés zsigerből zavarta. Eszébe

jutott, mikor a nyilas suhancok füttyültek mögötte, ahogy végigsietett régen az utcákon, sárga csillagos kabátban. Ha akarnak valamit, miért nem mondják meg, gondolta. Aztán lezárta a tétmát magában. A feleségére gondolt, aki néhány éve meghalt rákban. Elhessegette az asszony képét, finom arcvonásait, nagy, sötét szemekkel – gyönyörű teremtés volt, asszonyként is, hát még fiatalkorában. Egyetlen lányuk megismerkedett egy francia mérnökkel, összeszedtek egy kis pénzt egy görög társasutazásra, és meg se álltak Izraelig. Az incidens nem tett jót Gutmann politikai megítélésének, bár a karrierjét különösebben nem akadályozta.

Beléptek az antikváriumba. Az eladó, beesett arcú fiatalember, gondosan nyírott bajusszal, aki barna köpenyében inkább rak-tárosnak látszott, mintsem antikváriusnak, felnézett a pult mögül, bólintott, aztán visszatemetkezett az újságjába. Megálltak a néprajzi könyvek előtt. Az antikvárius újból felnézett a lapból, és szemügyre vette őket. Olyanok, mint két manó, gondolta. A néprajzi polcon nem volt semmi érdekes. Aztán Gutmann kezébe került Diószegi könyve a szibériai sámánokról. Kinyitotta a könyvecskét, és megmutatott pár rajzot meg fényképet Sulernek. Suler lelkesen bólogatott.

– Igen, találkoztam vele.

– Hol? – kérdezte csodálkozva Gutmann.

– Moszkvában – mondta Suler. – Egyszer bemutatták nekem. Mikor Szibériába készült. Valaki úgy gondolta, hogy én is afféle Szibéria-szakértő vagyok. Merthogy ott születtem. De én csak érintőlegesen foglalkoztam a néphittel. Csak az etnomikológiával. Diószegi! Nem hallottam róla semmit. Úgy értem, azóta...

– Sajnos, tavaly meghalt – mondta Gutmann.

Suler megcsóválta a fejét. Kiváló ember volt, mondta szomorúan.

Megálltak hátul, a művészeti kiadványok előtt.

– Hát, ez a választék – mondta Gutmann.

Suler meglepetten nézett rá. Gutmann észbe kapott, és megismételte oroszul. Suler bólintott.

– Még mindig jobb, mint Moszkvában – mondta. – Itt legalább nyugati könyvek is vannak. Legalábbis hébe-hóba.

Gutmann körülnézett. Az üzletben lézengett néhány vásárló, páran rájuk pillantottak, az orosz beszéd itt épp olyan különleges volt, mintha angolul vagy franciául beszéltek volna. Civil oroszokat ritkán lehetett látni az utcákon, a katonák egyenruhában, a turisták pedig tömött csoportokban jártak. A rosszul öltözött pestiek hozzájuk képest olyanok voltak, mint a manőkenek, az oroszok pedig... hát, mint a varjak, gondolta Gutmann. Mint az elhanyagolt varjak. Suler kinyitott egy vaskos Matisse-albumot, és lát-szatra teljesen elmerült *A vörös szoba* csodálatában. Aztán fel-nézett a könyvből.

– Lassan vége – mondta. – A program lezárul. Haza kell utaz-nom lassan.

– Igen – mondta Gutmann. – Mondja csak... – kezdte bátortal-anul.

– Igen? – kérdezett vissza Suler.

– Gondolt valaha arra, hogy valamiféle hibát követünk el?

Suler lapozott a könyvben. Aztán becsukta.

– Hibát? Miféle hibát? – kérdezett vissza.

Gutmann habozott.

– Úgy értem, úgy teszünk, mintha nem lennének határaink. Amiket tisztelni kell – folytatta Gutmann.

Az orosz a fejét csóválta.

– Tisztelni? Mi kutatók vagyunk. Amikor valaki tiszteletről pap-pol, úgy érzem, valamit elmismásol vagy... tagad.

– Nem papolok – mondta szárazon Gutmann. – Csak arra gon-dolok, hogy átlépjük a határainkat. Hogy mit engedhetünk meg magunknak, és mit nem. Minden, ami eddig mítosz vagy metafizika volt, most hirtelen valósággá válik...

– Mondana egy példát? – szakította félbe Suler.

– Egy példát? Hát például, néha úgy érzem, hogy maga olvas a gondolataimban. Ez azért nem járja...

Suler felröhögött. Az emberek odanéztek.

– Ez nevetséges – jelentette ki szinte fuldokolva. – Maga meg-őrült, kedves Erneszt Alekszandrovics?

– Nem őrltem meg – tiltakozott Gutmann. – Tudom, amit tu-dok. Egyszer, sőt nem is egyszer, többször! – fűzte hozzá izga-tottan – megfigyeltem, hogy beszélgetés közben én még nem is

mondtam semmit, de maga már válaszolt arra, amit csak gondoltam.

Suler visszarakta a Matisse-kötetet a polcra, és levett egy másik albumot. Ebben orosz ikonok voltak.

– Ez minden? – kérdezte gúnyosan.

– Nem minden – mondta Gutmann. – Az se tetszik, ahogy azzal a szerencsétlennel bánik.

Suler azonnal tudta, hogy kiről van szó.

– Szasztkóval? Nem bánok vele sehogyan sem. Nyírő kihasználja, és goromba vele, ez igaz. De miért szerencsétlen? Nem féltetem őt. Tudja, szerintem Szasztkó valamit eltitkol előlünk. Nekünk jobban kellene tartanunk őtőle.

– Ezt honnan veszi? – szakította félbe Gutmann.

– Hát, olvastam a gondolataiban. Ahogy az imént mondta.

2.

Gutmann ideges lett. Nemcsak Suler arcátlan megjegyzése miatt, hanem mert néha maga is gondolt hasonlóra. Néha sajnálta Szasztkót. Tudta, hogy Szasztkó szerelmes Verába, ez rá volt írva. Mikor a nő beszélt, vagy épp évődött valakivel, akár Nyírővel, akár Sulerrel, akár Hajassal, Szasztkó többnyire olyan gyűlölködve nézett, hogy a nőnek – vagy az illetőnek – holtan kellett volna összerogynia. Ez elég feltűnő volt, kérdés, hogy ezt maga Szasztkó mennyire tudta. Máskor hosszan, sóvárogva bámult, lassú, vize-nyős, óvatos riadalommal; Gutmann ilyenkor szerette volna tudni, miféle képek peregnek a férfi homloka mögött.

Szasztkóval kezdetben bajok voltak; például folyton szipogott, de soha nem fújta ki az orrát, hanem a zsebkendőjével törölgette csak, míg nem Nyírő, aki bizonyára nem bírta tovább a szutykos zsebkendők látványát, az állandó szörcsögő hangokat, rárivallt, még a dolgok elején, hogyha tapsol egyet, akkor legyen szíves, fújja ki rendesen az orrát, vagy menjen ki a mosdóba. Szasztkó rákvörös lett, elővette a zsebkendőjét, aztán meg elrakta, végül kirohant, de a szipogások abbamaradtak. Nyírőnek soha nem kellett tapsolnia. Szasztkó végül is jól járt, gondolta Gutmann. Nem tudta hova

tenni a férfit. És valóban feszélyezte őt is, hogy úgy tűnt, Szasz-
kó mindig rágódik valamin, de Gutmann úgy érezte, hogy ebben
a társaságban, ahol mindenki kissé rigolyás, nem tulajdoníthat túl
nagy jelentőséget a dolognak.

Úgy döntött, visszavonul. Ostobaság lenne összeveszni Suler-
rel. Sőt, hiba.

Megfogta az orosz karját.

– Ne haragudjék! Kissé elragadtattam magam.

Suler mosolygott. Amikor így mosolygott, bocsánatkérően, fő-
lény nélkül, minden belső erejét a mosoly fényébe árasztva, el-
lenállhatatlan lett. Bárki, aki látta, szeretetet, bizalmat, megadást
érezett iránta, és elfeledkezett mindenről, Suler életkoráról, a hely-
zetéről, a borzalmakról, melyek törekennyé aszalták, de paradox
módon meg is keményítették ezt az apró embert. Suler néha erős-
nek, rendíthetetlennek és furcsán kortalannak látszott, máskor
azonban visszahúzódott a közös térből, és saját belső világába
vonult vissza. Ilyenkor kicsit meggörbült, kicsit fonnyadt lett, va-
lahogy a bőre is megsötétült – olyan lett, mint a csemegeboltok-
ban kapható fekete vaníliarudacska.

Suler visszarakta a polcra az albumot, és belekarolt Gutmannba.

– Ugyan. Hagyjuk ezt a Szaszkot. Tudja, még az is lehet, hogy
magának igaza van. Csak olyan váratlanul ért az egész. Tudja,
mit? Üljünk be valahová!

Suler inni akart.

Ez ismerős volt Gutmann-nak, az oroszok reménytelenek, gon-
dolta. Mindig csak a vodka. Az üzlet előtt állva egy darabig nézték
a forgalmat, aztán elindultak vissza, a Petőfi utca irányába. Elő-
ször beültek valami puccos helyre, ami nagyon drága volt, még-
is rengetegen voltak, pokoli a zaj, szinte kiabálniuk kellett. Ha
oroszul beszéltek, mindenki őket bámulta, más nyelven meg nem
akartak, hátha valaki kihallgatja. Az oroszban nem volt kocká-
zat; a népek automatikusan becsukták a fülüket, azon a nívón rá-
adásul, ahogy Gutmann és Suler beszélt, legfeljebb egy hivatásos
tolmács tudhatott volna. A magyarok orosztudása szart sem ér,
hiába tanulják nyolc évig. Suler tudta, hogy a magyarok – test-
vériség ide, örök barátság oda – lenézik az oroszokat, de a dolog
nem különösebben zavarta.

Elindultak, hogy valami megfelelőbb helyet találjanak.

Megálltak egy kis eszpresszó előtt, ott letelepedtek. Bent sokan ültek, helyiek és turisták vegyesen, de kint nem volt egyetlen kuncsaft sem. A pincérnőre várni kellett, bár Suler moszkvai tapasztalataihoz képest ezt nem nevezte volna várakozásnak. Végül rendelkeztek, két feketét és két lengyel vodkát; a magyar kommersz vodkát Suler ihatatlannak tartotta. A pincérnő először bizalmatlanul méregette őket, egyrészt, mert oroszul beszéltek, másrészt, mert kétszer egy deci vodkát kértek, Suler képtelen volt átszokni a féldecis poharakra, melyek az ő szemében csak afféle gyűszűknek látszottak. Meg hát furcsák voltak. Suler valami külföldinek látszott, Gutmann pedig „elhelyezhetetlen” volt, egyszerre látszott jól öltözöttnek és kissé megkopottnak. Suler most spórolt a híres mosollyal, figyelmét teljesen Gutmann-nak szentelte, aki – valójában – egy meglehetősen kényes kérdést hozott szóba. Rágyújtott, Gutmann felé emelte a poharát, koccintottak és ittak.

– Tudja, kedves Erneszt Alekszandrovics, én szétválasztanám azt, amit mi csinálunk, itt Budapesten, meg azt, amit mások kezdenek vele. Mi kutatók vagyunk. Tudósok, mint maga is tudja. Lehet, hogy ez a vegyület, a „termék”, amit itt közösen hoztunk létre, alkalmas olyasmire, amit mások őrültségnek tartanak. De nem hinném. Mi csak a hallucinogén hatásokat vizsgáljuk – de a befolyásolhatóságot, az okkult kommunikációt, amire előbb, a könyvesboltban célozni szíveskedett, azt nem. Hiszen maga is tudja...

Na igen. Eddig nem, gondolta Gutmann.

Ivott egy korty vodkát, aztán kibökte:

– Miért csinálja ezt az egészet, Aron Jakovlevics?

Suler elgondolkodott. Sokáig gondolkodott. Ahogy a gondolataiba mélyedt, mindinkább befordult, a külseje is megváltozott, most olyan lett, mint az a bizonyos fekete vaníliarudacska. Vajon Suler édes vagy keserű? – gondolta teljesen értelmetlenül Gutmann. Ekkor Suler megszólalt:

– Régi história. Amikor Moszkvába kerültem, orvosnak tanultam. Az is lettem. Aztán elkezdett érdekelni a biokémia. Egy orvos lehet biokémikus, de egy biokémikus nem lehet orvos, tudja? Persze hogy tudja, hiszen maga is orvos. Moszkva tele volt őrültekkel. Az emberek elhitték – és akik nem hitték el, azokat meggyőzték –,

hogy új világ kezdődik. Új föld, új ég. A távlatok megnyíltak. De ez nem boldog és derűs építkezés volt, ahogy ma tanítják. És nem csak Sztálin miatt. Rossz energiák szabadultak fel. Az emberek látomásokban fuldokoltak. Egyesek vízerőművet akartak a Gibraltár-szorosba. Miután a kommunizmus az egész világon győzedelmeskedett. Mások a holttestek feltámasztásán fáradoztak. Ciolkovszkij ki akarta telepíteni az embereket a világűrbe. Istenkísértés mindenhol. De ez csak a felszín. Még az egyetemre jártam, amikor Wilhelm Reich megjelent Moszkvában. Ott voltam az előadásain, és többször is beszélgettem vele. Nehéz volt akkoriban külföldiekkel találkozni, de én voltam az ügyeletes zseni, a csodagyerek. Talán azért engedtek a közelébe, hogy hátha tanulókat valamit, hogy hátha valami ötletem támad tőle. És érdekes volt, mert több ötletem is támadt. Persze ezek egy részét megtartottam magamnak.

Suler nevetett.

Vajon mit tartottál meg? – gondolta Gutmann.

Suler folytatta:

– Volt egy nagyszerű barátom: Lurija. Alekszandr Romanovics egyik elmélete az volt, de csak az egyik, mert minden héten kitálalt valami új elméletet, hogyha két össze nem illő dolog összeütközik, vagy csak egymás mellé kerül, akkor valami „kiszülés” történik. Kreatív energia szabadul fel, amiből valami új, nem várt tapasztalat – vagy éppen teljesen új dolog – születik. De ez nem megy csak úgy, szíre-szóra, tudja? Ez kegyelmi állapot, hogy úgy mondjam. Nekem ilyen „tapasztalat” volt Reich. Az, hogy találkoztunk. Sőt! Az orgonelméletet, ami egyébként ostobaság, szerintem tőlem lopta. Akkor foglalkoztatott valami ilyesmi. Rájöttem, hogy ilyen megszállottak nem csak Moszkvában vannak. Egy este sikerült elérnem, hogy Reicheket vendégül láthassam. Otthon. Lurija is ott volt. A szálloda kockázatos helynek számított, és hát lehet, hogy engem is lehallgattak a lakásomon, de nem hiszem. Nem voltam én olyan fontos ember. És akkor beszélgettünk a legtöbbit. És tudja, mit kérdezett Reich? Azt, amit maga az előbb. Pedig csak egy taknyos voltam. Már tudta, hogy mivel foglalkoztam akkoriban.

Suler elrémvedt; valahol máshol jár, gondolta Gutmann. Végül megszólalt:

– Oroszország nagyon nagy. A föld legnagyobb országa. Azóta persze még nagyobb lett – majdnem annyival, mint egész Európa. Ez félelmetes. A kommunizmus mindenhová elért, de sok helyen furcsa dolgok történtek. Részben a távolság meg az izoláció miatt. Elvágva mindentől. De nem csak emiatt. Voltak falvak meg városok, ahol elhitték, hogy a kommunizmusban magától terem a föld: nem vetettek, nem termeltek semmit, csak állandóan valamiféle eksztázisban voltak. Fűvet meg gyökereket ettek, aztán éhen haltak. Elhitték, hogy nincs szükség orvosokra. A kommunizmus a halál felett is diadalt arat. Így aztán megbetegedtek és meghaltak. Elhitték, hogy nem kell fát gyűjteni télre, a hó magától jön, betakarja a házakat, és a hó alatt meleg van. Aztán megfagytak. Mások tüzet raktak, de nem táplálták, hanem... gondolkodtak. Ideje volna *erősebben megszervezni* azt a tüzet, elvtársak, mondták, mikor a tűz kialudt, ahelyett, hogy fát dobtak volna rá. Aztán ők is megfagytak. Sabbatáj Cévi, az álmessias idején történtek ilyenek Galíciában. A zsidók nem csináltak semmit. Csak vártak. Az Idők Vége közel, akkor minek dolgozzanak? Aztán éhen haltak. Vagy megfagytak. Máshol tombolt az erőszak. Erőszak, ostobaság, rajongás, fanatizmus – együtt. De ezek még felfogható dolgok. Volt ennél rosszabb...

Suler intett a pincérnőnek, aki a presszó kirakatán át bámulta őket, és tört magyarsággal újabb italt rendelt. Aztán folytatta:

– Sokkal, *sokkal* rosszabb. Démonikus dolgok. A nagy építkezéseken, Szibériában meg Közép-Ázsiában tízezrek dolgoztak. Nagy részük kényszermunkás volt, ma már nem titok. De ne úgy képzelje el, kedves Erneszt Alekszandrovics, hogy egy telep barakkokkal meg kerítésekkel, ahogy a táborokat netán elgondolja. Hát nem! Ezek komplett városok voltak. Nagy, ronda, szürke városok nagy, ronda, szürke házakkal. A térképeken se szerepeltek, hogy a Nyugat meg ne tudja. Én csak egyet láttam, valahol keleten, hát, mintha a Holdon lettek volna. Vagy a másvilágon. Azok az emberek... hullák voltak. Élőhalottak. Nem is őrizték őket, illetve őrizték, hogy ne legyen rendbontás vagy efféle, de egyébként nem. Kerítés sem volt. Minek? Hova mehettek volna? Vonatra nem szállhattak, volt ott egy vasútállomás, na, *azt* őrizték, tudja? Meg egy repülőtérféle, gazos földcsík, elsimitva. Ha elindultak gyalog, a

nagy semmibe, éhen haltak vagy megfagytak. Vagy felfalták őket a vadállatok. Vagy betemette őket a homok. Melyik a rosszabb? Suler ivott.

– Bocsánat, kissé elkalandoztam. Szóval, az én feladatomból az volt, hogy kifejlesszek valami serkentőszert, valami pirulát – hát, hogy is mondjam csak – a „dolgozóknak”. Azért, hogy jobban bírják a munkát, meg azért is, hogy beérjék kisebb ételadagokkal, de mégse rogyjanak össze az éhségtől. Mert nagyon nehéz volt élelmezni ezeket a városokat. Szibériában persze van hal meg gomba. De annyi hal meg gomba nincsen! A sivatagban pedig semmi sincsen. A szer elkészült. Használták is egy darabig, de problémák adódtak. Gyakorlati problémák, meg politikaiak is, hogy úgy mondjam.

*A kötet megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap támogatta*

MAGVETŐ
KÖNYVKIADÓ ÉS KERESKEDELMI KFT.
www.magveto.hu
www.facebook.com/magveto
magveto.kiado@lira.hu
Felelős kiadó Dávid Anna

Készült a Gyomai Kner Nyomda Zrt.-ben
a nyomda alapításának 135. esztendejében, 2017-ben
Felelős vezető Fazekas Péter vezérigazgató
66/887-400
<http://www.gyomaikner.hu>
E-mail: knernyomda@gyomaikner.hu

Felelős szerkesztő Szegő János
Kéziratelőkészítő Hradeczky Moni
Korrektor Zöldhegyi Sarolta
A kötetet Pintér József tervezte
Műszaki vezető Vigh Ágnes
Kiadványszám 8833
Kner Antikva betűtípusból szedve
ISBN 978 963 14 3534 4